

"כנפיים של קרמבו": מודל לשילוב - מתפיסה חינוכית לגישה מקצועית

קלאודיה קובי, מירב בועז ומירב זייגר-קובר

"ב'כנפיים של קרמבו' אני באמת מרגיש שאני יכול להיות מי שאני, שרואים אותי, את אורי, בלי כיסא הגלגלים, בלי הנכות, בלי התווית 'צרכים מיוחדים'. בשלוש השנים האחרונות שאני בתנועה, החיים שלי השתנו מקצה לקצה. מילד די בודד שלפעמים מתבייש שהוא אחר, הפכתי לנער עם הרבה חברים שלא מתבייש שהוא שונה ושיועד שגם לו יש כנפיים ושגם הוא יכול לעוף" (אורי, חניך בסניף באר שבע, 2015).

"כנפיים של קרמבו" היא תנועה חברתית-חינוכית שמטרתה להוביל שינוי חברתי דרך פעיליה - חונכים וחניכים עם מוגבלויות ובלי מוגבלויות שיחדיו מובילים שינוי חברתי. המושג "שילוב" הוא עמוד תווך בהקמת התנועה והזרז המרכזי לפעילותה. הגדרות שונות מתייחסות למושג זה בהקשר של הכלת אדם עם מוגבלויות. אחת מהן היא קיום זכותו להיות שייך. ב'כנפיים של קרמבו' השילוב עובר כחוט השני בכל מעגלי החיים של התנועה - מתחיל בהטמעת האידיאולוגיה וממשיך בהגדרת הפרקטיקה של התאמת הסביבה, השיטה, ההתנהלות, הליווי והתמיכה לצרכים הייחודיים של האדם, כך שהוא משמעותי ושותף פעיל בתהליך השילוב.

1. מבוא

1.1 הכללה ושילוב - בירור מושגי

הכללה ושילוב של אנשים עם מוגבלויות בפעילויות יומיומיות כרוכים בשינוי מדיניות ודרך פעולה כך שיאפשרו לזהות ולהסיר חסמים תפיסתיים, פיזיים, תקשורתיים וכדומה המעכבים את יכולתם של יחידים להשתתף בחברה באופן מלא. רק בחינה וטיפול הוליסטיים בסוגיה וביצוע הערכה ומדידה לתהליכים, יבטיחו את הצלחת השילוב וההכללה.

לצורך הדיון נזכיר את העיקרון של "עיצוב אוניברסלי", שמטרתו היא לפשט את החיים לכל נפש בעזרת הנגשה של מוצרים, תקשורת ושל הסביבה הפיזית לאנשים רבים ככל האפשר במחיר נמוך או ללא תוספת מחיר. עיצוב אוניברסלי

שימושי בעבור משתמשים מכל היכולות והגילאים ובכך מאפשר שילוב והכללה (NDA, 2007).

ארגון החינוך של ויסקונסין בארצות הברית (WEAC - The Wisconsin Education Association Council)¹ מגדיר "שילוב" כמושג המבטא מחויבות לחנך כל ילד בצורה המתאימה לו ביותר, כדי לאפשר לו להיכלל במסגרת שאליה היה משתייך אלמלא לקותו. תומכי השילוב שם טוענים כי מדובר בסוגיית זכויות אזרח - הבטחת זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות, הכוללות את הזכות להנגשה ואת הזכות לשוויון הזדמנויות.

1.2 מימוש עצמי והגשמה כצורכי בסיס

1.2.1 מימוש הפוטנציאל האישי

התיאורטיקנים ההומניסטים טענו כי טבע האדם בריא וטוב במהותו. האדם מכוון ליצירת קשרים אישיים חיוביים וצרכיו הבסיסיים אינם מצויים בקונפליקט עם דרישות החברה. העיקרון המרכזי העומד בבסיס הפסיכולוגיה ההומניסטית הוא האמונה בהגשמה עצמית כגורם עיקרי בעיצוב האישיות ובהנעתה: האדם מגיע אל העולם עם צרכים ועם נטיות מולדות. הנטייה המרכזית, לטענת קרל רוג'רס (Rogers, 1959), פסיכולוג הומניסטי שהסכים עם ההנחות העיקריות של אברהם מאסלו (Maslow, 1943), היא הצורך במימוש הפוטנציאל העצמי, בגדילה אישית ובהתמודדות עם אתגרים באופן שיביא לגדילה ולהתפתחות נפשית. לטענת רוג'רס, התנהגויות אנטי-חברתיות חורגות מטבעו האקטי של האדם, כיוון שכאשר אדם חי בתנאים מתאימים, הוא מתפתח ליצור טוב וחברתי. קרל הוסיף כי כדי שבני האדם יוכלו לגדול, הם זקוקים לסביבה המספקת להם **כנות** (פתיחות וחשיפה עצמית), **קבלה** (יחס חיובי ללא תנאי) ו**אמפתיה** (סביבה שמקשיבה להם ומבינה אותם). ללא אלו, אישיות בריאה ויחסים בריאים לא יתפתחו כמו שצריך, בדיוק כפי שעץ לא יכול לגדול ללא אור שמש ומים.

1.2.2 הצורך בהשתייכות חברתית

האדם הוא יצור חברתי והצורך בהשתייכות חברתית הוא חלק מתשוקותיו האישיות. הצורך בהשתייכות נחשב בפסיכולוגיה לצורך אנושי בסיסי ולמניע עיקרי לפעולה. האדם חותר להיות קרוב לבני אדם אחרים ולקיים אתם קשר בעל משמעות שבמסגרתו יקבל מהם אהדה ואהבה. הדבר מתבטא בצורך באהבה רומנטית, בצורך בהשתייכות לקבוצה חברתית ובקשרים עם צאצאים, קרובי משפחה וידידים (אדלר, 2009).

1 ר': <http://www.weac.org>

2. על "כנפיים של קרמבו"

"כנפיים של קרמבו" היא תנועת נוער (ע"ר) המהווה מסגרת חברתית-חינוכית בלתי-פורמלית לילדים עם מוגבלויות ובלי מוגבלויות שיחדיו מובילים שינוי חברתי. התנועה, הפועלת משנת 2002, מפעילה נכון להיום כ-50 סניפים ברחבי הארץ וסניפים רבים מצויים בתהליך הקמה. פעילים בתנועה מעל 1,200 חניכים בגילאי 7-21 עם מוגבלויות וכ-3,000 חונכים, בני נוער בגילאי 12-18 מהחינוך הכללי שחלקם עם מוגבלויות. סך הכול בתנועה מעל 4,500 פעילים-חניכים, חונכים, צוותים מובילי סניפים ובני נוער בעלי תפקידים שונים בתנועה, המגיעים מכלל החברה בישראל ומכלל המגזרים ללא אבחנה בין דת, גזע ומין.

במאמר זה נבחן את התפיסה האידיאולוגית של התנועה, השפה המדוברת בה והמבנה שלה, לאור גישות השמות במרכז את האדם, הסובייקט, ומציעות דרכים לשילוב בכלל החברה. כל זאת במילים וב"רוח הקרמבואית". נטען כי התנועה מציעה חדשנות תפיסתית ופלטפורמה יחידה מסוגה, למימוש שילוב והכלה של ילדים ונוער עם מוגבלויות ובלי מוגבלויות, בחיים חברתיים עשירים, מתוך בחירה לעבור תהליכי חברות (סוציאליזציה) לחברה הישראלית יחד, ברוח אידיאולוגית היוצרת מקום ומשמעות לכל אדם.

"כנפיים של קרמבו" נוסדה מתוך אמונה כי **יצירת בסיס למפגשים משותפים** בין צעירים עם מוגבלויות לצעירים ללא מוגבלויות בני אותו גיל, תוביל להבנה הדדית, תיצור הזדמנות לקשרים חברתיים ולשינוי תפיסות ועמדות כלפי אנשים עם מוגבלויות הן של צעירים בני אותו גיל והן של הציבור בכלל, תפתח כישורים חברתיים בקרב הילדים עם המוגבלויות ותוציא אותם מהבידוד החברתי מאוכלוסיית השוים שלהם, שכפתה עליהן המוגבלות.

בפעילויות החברתיות, המתקיימות אחת לשבוע, הילדים ובני הנוער חווים חוויות משותפות שבאמצעותן הם מכירים זה את זה, על החוזקות והחולשות, ולומדים כיצד לתווך ולאפשר לכל אחד מהם להיות **שותף פעיל** בפעילות החברתית.

בני הנוער המשמשים חונכים בעבור החניכים עם המוגבלויות, רואים עצמם **פעילים בתנועת נוער המשלבת ילדים ונוער עם מוגבלויות ובלי מוגבלויות**. תפקידם הוא לתווך ולהנגיש את הפעילויות לנוער עם מוגבלויות. הם פועלים יחד, חווים יחד את הפעילות ואת החברות בתנועה משלבת, יוצרים מקום ומשמעות לכל חבר בקבוצה, ומממשים יחד את ערכי התנועה.

הקבוצה ההטרוגנית היא סך כל חבריה, ולכן מכילה ילדים ונוער עם מוגבלויות שונות - תקשורתיות, קוגניטיביות, פיזיות וחושיות. תהליך השילוב הוא היכרות עם סוגים שונים של מוגבלויות.

בישראל קיימת מסורת רבת שנים של השתתפות צעירים בפעילות תנועות נוער, ארגוני בני נוער העוסקים בחינוך בלתי-פורמלי, מערכות עצמאיות בעלות תרבות, אידאולוגיה וסמלים. ייחודה של התנועה "כנפיים של קרמבו" בכך שהיא מאפשרת **שילוב נרטיבים חדשים ושונים** בתהליכי ההתבגרות של נוער עם מוגבלויות מורכבות. השילוב בתנועה זו, שמשמעותו שיתוף/הכללה/הכלה, מיושם באמצעות שלושה יסודות מרכזיים:

1. "הרחבת המושגים" - תפיסה חינוכית

2. רוח "קרמבו" כבסיס לשפה "קרמבואית"

3. תורת הפעלה - גישה מקצועית ובניית מסגרת תומכת.

הפעילים בתנועה פועלים על פי גישת השילוב של התנועה, המהווה אסטרטגיה ליישום ומאפשרת הפיכת התיאוריה לפרקטיקה.

בחלקים הבאים נסביר את שלושת האלמנטים, נדגים ונתאר את מימושם בתנועה.

2.1 "הרחבת המושגים" - תפיסה חינוכית

הרחבת המושגים היא אלמנט חדשני המוטמע בדי-אן-איי התנועתי ומופיע בהרחבה באתר התנועה.² לפי העיקרון של הרחבת המושגים, ניתן להתייחס למושגים שונים שלא כהגדרתם המילונית ואף לערער על משמעותם האוטומטית, ובדרך זו לשנות את המדדים המקובלים בחברה לגביהם. לדוגמה, אדם הנתפס בחברה כאדם חלש, אינו מוגדר כבעל יכולת, עצמאי ומוביל, אך יכול להיחשב כך אם נרחיב את משמעויות המושגים הללו.

העיקרון של הרחבת המושגים ניתן למימוש בעבור כל ערך ומושג. הרחבת המושגים מאפשרת לאדם להיכלל ולהתקבל במקום להיות מודר ומחלש. הנחלת המושגים הללו במובנם הרחב בקרב בני נוער מובילה לשינוי בתפיסותיהם ובעמדותיהם לגבי אנשים עם מוגבלות. שינוי זה מאפשר להם קבלה, הכלה וכיבוד של כל אדם כאדם ולא על פי מדדים חברתיים מקובלים, מתוך רצון שהשינוי יתבטא וישפיע לא רק בפעילות החברתית אלא אף בתפיסות ובעמדות של בני הנוער כלפי הכלל ובכלל.

שלושה מושגים מרכזיים מקבלים משמעות נרחבת ב"כנפיים של קרמבו", שבאמצעותם מודגם העיקרון של הרחבת המושגים: עצמאות, יכולת והובלה. להלן פירוט של כל אחד מהם.

2 ר': <http://www.krembo.org.il>

מקובל למדוד הובלה ביכולות כריזמטיות גבוהות להנהיג ולהוביל. ב"כנפיים של קרמבו" אנו רואים בכל אחד את היכולת להוביל.

בבסיס הראייה שלנו גם הצורך של האדם נתפס כהובלה. הצורך יכול לבוא לידי ביטוי בדרכים שונות (במילים או בדרכים אחרות, למשל על ידי הבעות גוף ופנים). האדם המביע את הצורך שלו ומוביל אחריו אנשים נוספים כדי לממש את רצונו או את רעיונותיו, הוא אדם מוביל, גם אם לצורך ביצוע המשימה הוא זקוק לסיוע. לפיכך, לכל הפעילים בתנועה - חניכים, חונכים, מדריכים ועוד - יש יכולת להוביל ולחולל שינויים.

אנשים נוטים לחשוב כי רק אלו היכולים להפעיל את ידיהם ורגליהם, מסוגלים לרקוד. הרחבת המושג "לרקוד" מציעה תפיסה שניתן לרקוד גם עם כיסא גלגלים. כך גם לגבי המושג "לשיר". נהוג לחשוב כי שירה נעשית רק באמצעות שימוש במיתרי הקול ליצירת מילים. הרחבת המושג מציעה "לשיר" גם באמצעות הפקת קולות, מחיאות כפיים ורקיעות רגליים. לפי תפיסה זו, אנשים עם מוגבלות שמיעה יכולים להקשיב לזולת, אנשים עם מוגבלות ראייה יכולים להביט לעומקם של דברים ואנשים שאינם יכולים לדבר יכולים להשמיע את קולם. העיקרון מאפשר לאדם להוביל, להיכלל ולהתקבל במקום להיות מודר ומחולש.

הנחלת השימוש בעיקרון של הרחבת המושגים לפעילי התנועה מאפשרת להם לערוך היקשים ולהחיל את הטכניקה המוצעת גם על מושגים אחרים, כגון: "חברות", "הדדיות", "אֶפְשֵׁר", "יחד". ההתייחסות למושגים במובנם הרחב והתמקדות בראייה החיובית מחזקות גם את החונכים בתנועה. כבני נוער המתבגרים בחברה הישגית, הרוויה לעתים בתחרות ובמצבים של חוסר ביטחון, מובילה הגישה החינוכית הנהוגה בתנועה לחיזוק תחושת ביטחון המאפשרת התנסות והובלה. בני הנוער מועצמים, מממשים את עצמם ואת יכולותיהם, פנויים ללמידה ולהכלה, מנהיגים ומובילים סניפים ובהם עשרות חניכים וחונכים. והחשוב מכול, כולם מרגישים שווים ומוערכים ומקבלים זה את זה כפי שהוא, כי כל אחד מאתנו הוא יחיד ומיוחד.

ההרחבה המושגית מתממשת ב"כנפיים של קרמבו" שוב ושוב. עם הזמן החלו פעילי התנועה, חניכים וחונכים, לאמץ לעצמם, הלכה למעשה, הרחבה מושגית:

"דקתיווך" (דקת תיווך) היא הפתרון שיצרו פעילי התנועה לאחר שעלה קושי של חניכים מסוימים בהבנת משימות צוות ההדרכה, בשל רעש, הסחות דעת, הצורך בתת"ח (תקשורת חלופית) או במיקוד תשומת הלב. הפעילים הגדירו "דקת תיווך" כפרק זמן שבו כל חונך מסביר לחניך את הפעילות ומוודא שהוא מבין את ההנחיות/ המשימות/הפעילות.

המושג המקובל "עצמאות" מתייחס לאי-תלותו של אדם, תוך שימת דגש על יכולתו הפיזית, בביצוע מטלות שונות. ב"כנפיים של קרמבו" המושג מקבל משמעות נרחבת, כך ש"עצמאות" מתייחס לרצון החופשי, ליכולת בחירה ולחשיבה חופשית, המאפשרים לאדם להיות שותף משמעותי בפעילות.

עצמאות יכולה להתבטא במובנים שונים. אנו מעודדים את הנטייה להסתכל על כל אדם מעבר למוגבלותו ולאתר אצלו את המקומות שבהם הוא יכול להיות שותף אקטיבי בפעילות. העצמאות יכולה לבוא לידי ביטוי בחשיבה, ברצון חופשי, בבחירה או בכל פעולה קטנה. בעינינו כל פעולה המערבת בחירה חופשית של אדם עם מוגבלות, קטנה כגדולה, תיחשב כעצמאות.

גם אדם המרותק לכיסא גלגלים ומוגבל ביכולת התקשורת שלו, יכול להיות עצמאי. תפקידנו לאפשר לו להיות חלק מפעילות על ידי מציאת חוזקותיו והדגשתן.

לדוגמה, תמיכה בעצמאות חניך. אם החניך והחונך מציינים ציור יחדיו ומגבלתו של החניך אינה מאפשרת לו להחזיק צבע ביד, הם יחלקו ביניהם את התפקידים, כל אחד לפי יכולתו; החניך יתכנן את הציור ויבחר את הצבעים, והחונך יצייר את הציור לפי הנחיותיו. בכך תהיה היצירה עבודה משותפת שתבטא את שני השותפים לה.

יכולת

בעידן של חברה המעודדת הישגיות והצטיינות, מקובל להעריך ולהוקיר יכולות שבהן האדם בא לידי ביטוי במיטבו על ביצועיו ועל הישגיו. ב"כנפיים של קרמבו" הגישה היא להעריך ולשבח את ביצועיו והישגיו של אדם בהתאם ליכולותיו.

הרחבת המונח והכרה ביכולות, גם אם הן זעירות, יובילו אותנו כחברה לתפיסה מכילה ומכבדת שבה אדם מוערך גם אם יכולותיו מוגבלות. כך ניתן להאיר את היכולות של האדם ולראות את הדברים בצורה חיובית מתוך יכולותיו, ולא מתוך מגבלותיו.

לדוגמה: חניך עם מגבלה תנועתית קשה אינו יכול לתופף בידיו ולהשתתף במעגל מתופפים, אולם אם נתקש ונחפש פתרון יצירתי נוכל לאפשר לו לתופף ברגליו. כך יוכל לקחת חלק בפעילות ולחוות חוויית יכולת והצלחה.

דוגמה נוספת: אנו מכנסים בתנועה ועד מנהל צעיר שבו חברים חניכים וחונכים הדנים יחד בסוגיות שונות לגבי התנועה והפעילויות ופעילים ברמות תפקוד וקוגניציה שונות. כל אחד מחברי הוועד תורם לשיח בהתאם ליכולותיו ואנו מאמינים כי תרומתו של כל אחד מהם חשובה ומפרה.

"הובלת מורל" גם ללא סילים - בתחילת כל פעילות מתקיים מעגל מורל שבו משתתפים כל חניכי הסניף וחונכיו. החניכים, שאינם מדברים, מצליחים להוביל מורל על ידי שימוש במחוות, בלוחות תקשורת, ברקיעות ברגליים ועוד.

מורל בידיים - צורך של חניכה חירשת באחד הסניפים שלא יכלה להשתתף במורלים משום שלא שמעה אותם, הוביל את החונכים ללמוד את כל שירי המורל בשפת סימנים. כיום בכל סניפי התנועה שרים ומסמנים בשפת סימנים את כל שירי המורל.

"זמן בלתי-פורמלי" - פרק זמן מובנה בפעילות המאפשר מפגש חברתי, בלתי-אמצעי, מותאם לצרכים של הפעילים בחונכות, לטובת העמקת הקשר, התנסות במיומנויות חברתיות ותקשורתיות וליצירת יחסי ידידות וקרבה.

2.2. שפה "קרמבואית", בריאת מציאות אחרת

התפיסה החינוכית הייחודית הובילה אותנו ליצור **שפה ייחודית** המבטאת את הערכים המרכזיים שלנו, שאותה אנו מכנים "רוח קרמבו". השפה משקפת את המציאות ומעצבת אותה כאחד. העיסוק בקשיים ובפתולוגיות הוליד השקפת עולם ושפה רוויות סטיגמות. אנו שופטים בני אדם ומתייחסים אליהם מתוך הפריזמה המקטלגת והשופטת.

ד"ר מייקל קנדריק (Kendrick, 2004) טוען כי עבודה ממוקדת אדם מתחילה בתוך כל אחד מאתנו ומקרינה מבפנים החוצה כלפי אחרים. מערכת האמונות הפנימיות המוטבעות בנו מובילה את הדרך שבה יוצרים אינטראקציות עם בני אדם אחרים. תהליכי התכנון שבהם אנו מעורבים מול אנשים ודרכי יצירת הקשר, הם תמונת ראי של האמונות שלנו על האדם.

שינוי השפה יוביל בהכרח לשינוי מודל העבודה, ובהמשך לשינוי תפיסת המציאות והפרקטיקה בה.

שפת התנועה, המופיעה באתר התנועה, מותאמת לכול ומציעה את החזון "יוצרים יחד מקום ומשמעות לכל אדם" - במילים פשוטות. כל מסר מתורגם לשפה מובנת לאוכלוסית הפעילים על כל גווניה. כך גם מנוסחים **ערכי התנועה**:

◆ "אני יכול": ליבת הערכים - עצמאות, מוטיבציה, העצמת כוחות ויכולות.

◆ "אני שייך": שותפויות פרואקטיביות, השתלבות - שייכות, הכלה, הדדיות, חלק מקבוצה משמעותית.

◆ "אני מוביל": מנהיגות משותפת, מחויבות ואחריות - הובלה.

◆ "אני חבר": "ערבים זה לזה" - מעורבות, איכפתיות, חברות. קשרים שאינם תלויים בפתולוגיה ובאבחנה.

◆ "אני ישראלי": ישראליות - הוויה וחוויה שהן חלק מהחברה הישראלית באשר היא, תואמת את גילו ואת השקפת עולמו של הפעיל.

◆ "אני אוהב": "ואהבת לרעך כמוך" - אהבה, שמחה, כבוד.

לצד הניסוח הפשוט של מסרי התנועה נוצרת שפה חדשה, "קרמבואית", המתרגמת את המציאות.

במחקר שערכה חברת ERI בקיץ 2015 על השפעת התנועה על פעיליה, נמצא כי נוצרה שפה שבה משתמשים פעילי התנועה.³ כך זה נשמע:

◆ "אפשר ללמוד מכל אחד".

◆ "לכל אחד יכולת. נחקור מהי ונמצא אותה".

◆ "עצמאות זו האמונה שניתן לעשות את זה ביחד".

◆ "כולנו מנהיגים השואפים לשנות את העולם כך שיראה עד כמה ילד עם לקות יכול לתרום לחבריו".

◆ "החניך שלי חזק - הוא מתמודד עם קשיים ולקויות - הוא הגיבור שלי ומודל לחיקוי".

◆ "צעד אחד קדימה מוביל לצעדים נוספים, אם זה מוערך זו הצלחה".

◆ "כל אחד הוא קצת קרמבו".

במחקר נמצא כי פעילי התנועה הם סוכני שינוי ושגרירים המפיצים את מסרי התנועה בחברה הישראלית. עוד הצביע המחקר על שינוי בתפיסת האחר, השפעה על המעגל המשפחתי, הטמעת ערכי התנועה והתפיסה החינוכית אצל הפעילים והיווצרות שפה. נמצאה השפעה על הביטחון העצמי, על יכולת המנהיגות ועל שיפור במעמד החברתי במסגרות שונות. במקביל נמצאה גם השפעה על איכות חייהם של החניכים ועל כישוריהם התקשורתיים והחברתיים.

השפה שבה מוטמעים הערכים והאמונות, בונה מציאות של נוער מוביל שינוי, של נוער מוביל נוער. התמקדות בחזקות ובהצלחות; היכרות בחולשה ובקושי וחיפוש יצירתי אחר פתרונות; חוויות קטנות של שיתוף, התמדה ועקיבות; קשרים לא-פורמליים כמפתח להיכרות, למודלינג ולצמיחה.

3 למחקר המלא ר': <http://www.bleknet.net/krembo/t-10.pdf>

המבנה הארגוני ב"כנפיים של קרמבו"

יחידת העבודה הקטנה ביותר היא **השלשה** - שני חונכים וחניך.

יחידת העבודה הבאה היא **קבוצת הפעילות**, הכוללת כעשר שלשות.

יחידת העבודה הבאה אחריה היא **הסניף**, הכולל 2-4 קבוצות גיל.

כעשרה סניפים מהווים **מחוז**. התנועה מורכבת משישה מחוזות ו**מחלקות מקצועיות** (מחלקות מקצועיות הן מעטפת המעניקה שירותים לשילוב, הדרכה, לוגיסטיקה, כספים ופיתוח משאבים).

התפיסה החינוכית ב"כנפיים של קרמבו" מתקיימת ברמת המיקרו, המזו והמאקרו:

ברמת המיקרו - החונכות במרכז מכילה, הקבוצה מכלילה, מתווכת, ויוצרת קהילה הטרוגנית, סניף.

ברמת המזו - הקבוצה היא חלק מסניף, ממחוז ומתנועה, ומקיימת תרבות ומסורת משותפים.

ברמת המאקרו - התנועה היא חלק מתנועות הנוער, ארגוני נוער וארגונים חברתיים, העוסקים בשילוב ובהנגשה של שירותים וחוויות חיים שונות לאנשים עם מוגבלויות כחלק מהחברה הישראלית. פעילי התנועה משתתפים באירועים חברתיים שונים ומפיצים את השפה ואת התפיסה, מנחילים את הפרקטיקה ומיישמים אותה באשר הם.

השפה מרחיבה את מערכת האמונות ואת הפריזמה שבה אנו מתבוננים על אנשים אחרים ועל עצמנו, על קשיים, על התמודדויות ועל הצלחות.

2.3. תורת הפעלה - גישה מקצועית ובניית מסגרת תומכת

בחלק זה נציג את הפרקטיקות של "כנפיים של קרמבו" ונדון בתרומתן לפיתוח ולהעצמה של שייכות.

2.3.1 חונכות אישית במסגרת קבוצתית

מסגרת הפעילות היא קבוצתית. כלל הפעילים מחולקים לקבוצות גיל שונות ולכל קבוצה צוות הדרכה משלה ופעילות המותאמת לקבוצה. כדי לאפשר פעילות משותפת של אכלוסיה כה מגוונת, פותח **מודל חניכה אישית במסגרת קבוצתית**. שני חונכים מותאמים לכל חניך. הפעילים הזקוקים לתיווך משתלבים/משתתפים בחונכות כחונכים. הפעילים בעלי המיומנויות והיכולת לחנוך (ללא קשר למוגבלות) משתלבים כחונכים בזוגות לחניך הזקוק לתיווך או בתפקידים שונים בסניף - שני חונכים לחניך בקבוצות השונות, וחניך עם חונך בקבוצות הבוגרות.

הקבוצה מחולקת לרוב לשלוש. במהלך הפעולה תפקידם של שני החונכים לתווך ולסייע לחניך שלהם בהתאם לצרכיו האישיים, ולאפשר לו להיות שותף מלא בפעילות ולהיות חלק ממנה בעצמו. מודל זה נועד לגשר על פערים שעשויים להתגלות בין החניכים השונים ביכולת ההבנה וביכולות הפיזיות שלהם. פעולה קבוצתית המורכבת מפעילים רבים התומכים זה בזה; היא מאפשרת קיום פעילויות מגוונות, מפעילות פיזית רבת משתתפים ועד לדיון פורה.

אם בעת דיון חניך המתקשה לדבר מעוניין להשתתף בדיון, חונכיו יסייעו לו לקבל את תשומת הלב של הקבוצה ואת משאב הזמן הדרוש לו להשלים את דבריו. בעבור חניך עם קושי קוגניטיבי, יפשטו החונכים את תוכן הדיון לרמה המתאימה ליכולותיו ובכך יאפשרו גם לו להיות שותף בדיון.

הילדים ובני נוער, עם מוגבלויות וכלי מוגבלויות, המגיעים באופן קבוע לפעילות, מנגישים ומונגשים, מתווכים ומתווכים, מפעילים ופועלים, כקבוצת שווים בפעילות משותפת, בגובה העיניים. הפעילות מונגשת לכול - באופן גנרי, מועברת בעזרת מתודולוגיות שונות המאפשרות שיח רחב והשתתפות בגובה עיניים של כל חברי הקבוצה. מבנה הפעולה מאפשר להפעיל במקביל התאמות לפי צורכיהם של הפעילים, רצונותיהם, נטיותיהם ויכולותיהם.

2.3.2 גישת "חונך כמתווך" - מודל חניכה ייחודי

הגישה מתבססת על הצורך שיש לחניך עם מוגבלות בעזרה ובהכוונה כדי לאפשר לו להתנסות ולהשתתף בכל הסובב אותו, על פי אותן זכויות שזכאי להם כל אדם. מטרת התיווך בין חונך לחניך היא לאפשר לחניך להיות אקטיבי, ולא "לעשות במקומו". המתווך הוא אדם הנמצא "יחד" עם האדם הזקוק לתיווך ולצדו. גדולתו של החונך היא בכך שהוא מספק לחניך רק את התמיכה הנדרשת כדי לאפשר לו לקחת חלק פעיל במצב מסוים. החונך ב"כנפיים של קרמבו" הוא שותף של החניך בפעילות וחווה אותה יחד עמו. מידת התיווך משתנה מחניך לחניך ומפעילות לפעילות, ולפעמים אף נוצר מצב שבמהלך פעילות אחת יתווך החונך לחניך ברמות שונות של תמיכה בהתאם לצרכיו.

מתווך טוב צריך לזהות גם כשאין צורך בתיווך שלו, כלומר: עליו לזהות את המקומות שבהם עליו לקחת צעד אחד אחורה. הרגעים שבהם החניך עם המוגבלות מצליח ללא עזרה ותמיכה הם רגעים מאוד משמעותיים בעבורו. פעמים רבות רגעים אלה מתפספסים על ידי שגרת היום העמוסה, הורים ואף אנשי מקצוע הרוצים לעזור לילד, לתמוך בו ולספק לו תחושת נוחות או הצלחה.

לפי גישת הכוחות, לאדם יש כוחות המאפשרים לו לשרוד, להתמודד ולבנות חיים (כהן ובוכבינדר, 2005). האדם הפעיל את כוחותיו בעבר ומפעילם גם בהווה. ייתכן שלא כל הפעולות משיגות את המטרה, ייתכן שבמצבו היום קשה יותר לו ולנו להבחין כיצד כוחותיו יעמדו מול האתגרים והלחצים של מחר. גישת הכוחות מלמדת, שככל שנמקד את מאמצינו בחלקים הבריאים ונסייע להם לגדול, לשגשג ולגבור על החלקים האחרים, נתמקד בכוחותיו של האדם ונתייחס אליו מתוך יכולותיו וחוזקותיו, כך תהיינה ההתערבויות שלנו מועילות יותר.

גישת ה"חונך כמתווך" מיישמת את העקרונות של הגישה המקצועית השמה דגש על הכוחות והחוזקות ובאה לידי ביטוי בהיבטים הבאים:

קבלה - נקודת המוצא שלנו היא שכל חניך מגיע מרקע שונה: משפחתי וסביבתי. לכל חניך יכולות ומוגבלויות הייחודיות לו, אהבות ורצונות שונים, וכל חניך נחשף לעולם שונה של הזדמנויות וחוויות. כל אלו מעצבים את אישיותו ומשפיעים על ידיעותיו ועל יכולותיו. כך שכשאנו ניגשים לשוחח עם אדם, אנו עשויים למצוא שונות גדולה בין אדם לאדם אף שהוא נמנה על אותה קבוצת ייחוס. מתוך כך, נפנה אל כל אחד מהחניכים בצורה טבעית, רגילה ומכבדת. לאחר היכרות מעמיקה יותר עמו נדע מה רמת ההבנה שלו ונתאים אליה את עצמנו. מוטב לנסות ולכוון גבוה ומשם להתאים את הרמה, מאשר לקבוע רמה נמוכה או לוותר מראש, וכך לאבד את ההזדמנות לקדם את החניך שלנו.

הבנה והקשבה - הבנה והקשבה מהוות חלק משמעותי בתהליך החונכות. חשוב להבין ולהכיר את מאפייני הנכות של החניך, מוגבלויותיו ויכולותיו, הסיבות להתנהגויותיו השונות והמצבים המאתגרים שעלולים להיווצר. כמו כן, בכל פעילות חשוב להקשיב לצרכים ולרצונות המיידיים שלו. השילוב בין ההבנה הכללית לבין הקשבה ופתיחות תוך כדי הפעילות, מוביל לחניכה טובה יותר.

ראייה חיובית - בחינת כל סיטואציה מתוך כוונה לאפשר לחניך חוויית הצלחה ולהביאו אליה, תוך איתור והדגשה של הכוחות והיכולות, ולא של החולשות והקשיים.

נגישות והתאמה - הפעילויות ב"כנפיים של קרמבו" מותאמות לקבוצה הטרוגנית של חניכים. תפקיד החונך להתאים את הפעילות באופן אישי לחניך שלו ולתווך לו אותה. הנגשה זו יכולה לבוא לידי ביטוי בדרכי התקשורת עם החניך, בהתאמות לפעילויות יצירה וכן בתמיכה בפעילות קבוצתית ומוטורית. כדי לאפשר הנגשה של הפעילות, החונכים מייצרים אמצעי המחשה שיאפשרו לחניך לבצע את הפעולות בצורה עצמאית כלל האפשר.

עידוד לעצמאות - בראייתנו עצמאות מחזקת את ההערכה ואת הדימוי העצמי של האדם. אנו מעודדים מתן הזדמנות להתנסות עצמאית, ולכן נחפש תמיד את הדרך המתאימה לכל חניך להיות שותף פעיל ועצמאי, עד כמה שהפעילות מאפשרת. לצד זה, אנו מטמיעים את המושג "תיווך במידה".

תיווך במידה - מתוך רצוננו לקדם את החניך ולתת לו תחושה של הצלחה, אנו נוטים לפעמים לתמוך בו יותר ממה שצריך. אנו מעודדים את החונכים לתווך במידה כדי לאפשר להם לתת עצמאות לחניך. בגישה זו מוטב שתוצאה של עבודה יצירה לא תהיה מושלמת, אך תהיה תוצאה של עבודה משותפת של החניך והחונך מאשר יצירה מושלמת שבמהלכה החניך רק ישב והתבונן.

כמו כן, על סמך הגישה החינוכית שלנו, המרחיבה את מושג העצמאות ומחילה אותה גם על חופש בחירה, אנו מדגישים את החשיבות לכך כחלק מהתיווך. לדוגמה, כשאנו מאפשרים לחניך לבחור את צבעים בעבודת יצירה אנו מעודדים את חופש הבחירה שלו ומחזקים את היותו חלק מהעשייה. בכל שלב בפעילות נזכור ונחפש פתרונות כיצד לעודד את החניך שלנו לקחת חלק בפעילות ולהחליט החלטות עצמאיות.

הדדיות - אנו מובילים תפיסה של קשר הדדי ואחריות משותפת של החניכים והחונכים. הצלחת הפעילות השבועית וצמיחת התנועה טמונה בפיתוח האחריות ההדדית של החונכים והחניכים. אנו מחזקים אצל החונכים את ההבנה שכדי לייצר את ההדדיות, חשוב שכל אחד יהיה שותף פעיל בעל זכויות וחובות בקבוצה, על פי יכולתו. למשל, חונך וחניך יובילו יחד ועדה, יסדרו יחדיו את הסניף בתום הפעילות וכדומה.

למבוגרים ולבני הנוער יש מרחבי חשיבה ותכנון הבנויים כחלק מהפעילות השוטפת, ותפקידם לנסח וליישם את השפה ואת האידיאולוגיה התנועתיות במחלקות השונות, בקרב הצוותים המובילים של המחוז ושל הסניף וכן במטה.

2.3.3 מבנה ותוכן פעילות מכילה, מכילה ומשלבת

על פי גישת איכות חיים (Schalock, 2007), הקהילה אינה רק מקום גיאוגרפי, אלא גם תפיסה, דרך חיים, פתיחות, קשר עם הסביבה, עזרה הדדית, שייכות. שילוב מלא של האדם עם לקות (ללא קשר למצבו, ליכולתו או לצרכיו), משמעו קיום חיים מלאים בקהילה שבמסגרתה הוא צורך את התמיכות הדרושות לו, המאפשרות את סיפוק צרכיו האישיים והחברתיים בכלל המסגרות שבהן הוא חי ופועל. לאדם עם לקות יש הזכות לחיות וליצור, לקבל החלטות על חייו ולשתף פעולה עם אנשים ללא לקויות בקהילה.

לפיכך בנויה הפעילות ב"כנפיים של קרמבו" על המכנה המשותף הרחב ביותר. לכל פעולה **מבנה קבוע** החוזר על עצמו והופך מוכר. הפעילות מאפשרת תהליכי היכרות, השתלבות בקבוצה, הגדרת מקום היחיד והקבוצה, יחסים בין-אישיים בקבוצה, למידה הדדית, חלוקת תפקידים, כמו גם התמדה, מחויבות, סובלנות, נחישות, התרגלות ולמידה.

במסגרת הפעילות מוטמעות פעילויות משלבות, כמו "דקתיווך" (ר' לעיל), שימוש בשיטות תקשורת ושילוב שונות, לעתים אף מהבית (אמצעי תקשורת חלופיים, כגון לוח תקשורת), כדי לאפשר ולחזק את **שלושת מעגלי השייכות**: חלק מקבוצה/סניף/תנועה. על כך נוספות פרקטיקות מקרבות ובונות מערכות יחסים בין-אישיות, כמו "זמן בלתי פורמלי" ורישום משותף במחברת הקשר המסכמת את המפגש ומיועדת גם לשיתוף ההורים.

המפתח לשילוב והכלה נמצא אצל בני הנוער החונכים. חונכי התנועה זוכים להכשרה מעמיקה בעולמות תוכן מגוונים, כגון עולם הצרכים המיוחדים, הדרכה ובניית פעולות נגישות, עולם מנהיגות הנוער והובלת שינוי חברתי, פיתוח יצירתיות, למידת עמיתים ועוד.

הרצון העז והמוטיבציה של הפעילים להכיר ולהצליח לפעול יחד, היצירתיות, היכולת להעז, האמון וההיכרות, ההדדיות, מאפשרים להם אלתור ומפתחים אצלם את היצירתיות במציאת פתרונות לאתגרים. המאמץ לפעול יחד משותף לכולם ומזמן רגעים רבים של אינטימיות, אמפטיה והדדיות, כמו בכל מערכת יחסים בין-אישית.

ב"כנפיים של קרמבו" מופעלות פרקטיקות לשילוב בכל התפקידים בתנועה והכשרות לכל חונכי התנועה, וכן פלטפורמות לצמיחה ולהשתתפות פעילה של פעילים בצומתי קבלת החלטות, ליוזמות ורעיונות חדשים, להבעת דעה והשפעה. דוגמה לכך הוא **מוסד הוועד המנהל הצעיר** (שצוין לעיל), המאפשר לכלל הפעילים

להיות שותפים בפיתוח התנועה ובקבלת החלטות בכל תחום. נוסף על כך, מושקעים משאבים רבים לקיים מפעלים כשאר תנועות הנוער, אולם בדגש על הנגשתם לכלל הפעילים, כגון מסע משלחת נוער משולבת לאתרי הזיכרון בפולין, מסע שהוא מרתק ומפרך, מחנה קיץ מותאם הדורש תכלול זמנים אינטגרטיבי, בניית חוויות מאתגרות לכל המשתתפים בו ומשלב את משפחות החניכים, אירועי שיא מונגשים כגון יום גיבוש לחונכים ועד עדלאידע עירונית בפורים. כל הפעילים משתתפים במפעלים השונים בהתאם ליכולותיהם ולמוטיבציה שלהם.

סוף דבר: ואם כבר לבד, אז שיהיה בתנועה

השילוב של ילדים ונוער עם צרכים מיוחדים עד גיל 21 בסניפי "כנפיים של קרמבו" הוא תחילתה של דרך שבהמשכה, כך אנו מאמינים, תוביל להגדלת שיעור השתתפות אנשים עם צרכים מיוחדים בתפקידי חיים צפויים בקהילה, במגוון מסגרות כגון להיות סטודנט, עובד, חבר, חבר קהילה, בן זוג, שותף או הורה, ולהשתמש במתקנים חברתיים, כגון תחבורה ציבורית, ספרייה, בית חולים ואוניברסיטה.

"כנפיים של קרמבו" רואה בשימוש במודל העבודה ובהפצתו אל מחוץ לתנועה חלק מהובלת תהליכים של שינוי בחברה בארץ ובעולם; פלטפורמה, מודל עבודה, מערכת שעובדת, שניתנת לשכפול ולמידה, ושמוכיחה עצמה קודם כול כמשלבת ובהמשך כמעודדת שילוב וכמשפיעה על סביבתה.

ב'כנפיים של קרמבו' כולם יכולים. ילדים עם לקויות ראייה יכולים לראות, ילדים עם בעיות שמיעה יכולים לצעוק, ילדים בכיסאות גלגלים יכולים לקפוץ וכולם יחד יכולים לצחוק ולעשות כיף חיים. אני מרגישה שכנפיים של קרמבו היא קריאת ההתעוררות של החברה הישראלית שאומרת: "ילדים עם צרכים מיוחדים הם לא שקופים!" (מיכל, חונכת מסניף ירושלים 2015).

מקורות

אדלר, א' (2009). *משמעות חיינו*. תרגום: ז' גוטמן. תל אביב: דביר.

כהן, ב', ובוכבינדר, א' (2005). *מן הכוח אל הפועל: גישת הכוחות בעבודה סוציאלית*. תל אביב: רמות, אוניברסיטת תל-אביב.

"כנפיים של קרמבו - קובי קלאודיה", תפיסת "הרחבת המושגים" - תפיסה חינוכית, גישה מקצועית - חונך כמתווך. נדלה מתוך: <http://www.krembo.org.il>

מחקר הערכת תהודה אודות הפעילות ב"כנפיים של קרמבו" על הפעילים. נדלה מתוך: <http://www.bleknet.net/krembo/t-10.pdf>

Maslow A. H. (1943). A theory of human motivation. *Original*

Published in Psychological Review, 50: 370-396.

Kendrick, M. J. (2004). Some Predictable Caution Concerning The Over-reliance and NDA (2007). The National Disability Authority. January 2007.

Overemphasis on Person Centered Planning. *The Frontline of Learning Disability, Issue 58* (April). Retrieved from: <http://www.kendrickconsulting.org/PublicSite/>.

Rogers, C. R. (2014 [2007]). Psychology: A Study of a Science. Study 1, V. 3: *Formulations of the Person and the Social Context*. Ed. S. Koch (pp. 184-256). Saul McLeod (McGraw-Hill), Universal Digital Library.

Schalock, R. L. (2007). *Quality of Life*. AAIDD - American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.

The Wisconsin Education Association Council - WEAC. Retrieved from: <http://weac.org>.

לקריאה נוספת

טרופר, ח' (2013). *מקום בעולם, מחשבות על חינוך*. תל אביב: משכל.

מנדלבאום, א' (2014). *חולמים מקום, מתיאוריה למעשה בהקמת בית חינוך פורץ דרך*. ספר ספר. sefersefer.co.il.

פלג דור, ח' (2016). ילדים דחויים במערכת החינוך, הילד הפגום שאינו מפסיק להתמסין. *פסיכולוגיה עברית*, 24.4.2016. נדלה מתוך: <http://www.hebpsy.net/articles.asp?id=3410>.

Technology (ICT). Disability Act, 2005.

The Impact of Person Centered Planning (2005). Institute for Health Research' Lancastniversity.